

Glavna vrednost dela Hannah Arendt je, da ob tem, ko razgrinja proticivilizacijsko naravo totalitarizma, ki je s svojo težnjo po popolnem predrugachenju sveta skušal spodkopati same njene temelje, opozarja na pomen aktivnega državljskega angažmaja in družbene inkluzivnosti, kajti le družba, ki se je sposobna uspešno soočiti s političnimi, socialnimi in ekonomskimi problemi in krivicami, je imuna pred klicami totalitarizma. V tem smislu pomeni tudi implicitno kritiko (ultra)liberalističnih pogledov na družbo in položaj posameznika v njej, saj dokazuje, da lahko skrajna individualiziranost (v smislu atomiziranosti posameznikov) predstavlja podlago radikalnega kolektivismu in s tem izgube svobode.

Tomaž Boh

Donatella Della Porta: Temelji politične znanosti. Ljubljana: Sophia, 2003
277 strani (ISBN 961-6294-50-4), 4.991 SIT

prevod Marjan Sedmak, spremna beseda Igor Lukšič

Pri založbi Sophia je izšel prevod knjige Donatelle Della Porte *Introduzione alla scienza politica* ali po slovensko *Temelji politične znanosti*. V delu avtorica prinaša pregled razvoja politične znanosti ter temeljnih politoloških konceptov. Kljub temu, da je namen knjige predstaviti teme, ki so najpomembnejše za razumevanje politike v sodobnih demokratičnih ureditvah, se avtorica ni »odpovedala« klasikom politične znanosti, ki jih je predstavila tako poglobljeno, kot je dopuščal koncept knjige.

Uvodno poglavje avtorica posveča miselni povezavi med politiko in znanostjo. Jasno ločevanje od drugih znanosti ter kolikor je mogoče enoznačno opredeljevanje ključnih pojmov, kot so npr. država, oblast, politični sistem in podobno, so ključni za pravilno razumevanje politične znanosti. Predmet preučevanja politične znanosti je politika, predvsem v luči stvarnih procesov, in mnogo manj v smislu formalno-pravnih pravil. Politično znanost avtorica opredeljuje kot: »študij ali raziskovanje različnih plati politične stvarnosti z metodologijo empiričnih znanosti v prizadevanju, da bi to stvarnost kar se da celovito razložili« (str. 4). Nadaljevanje poglavja je posvečeno opredelitvi predmeta preučevanja. Kratek oris razvoja pojmovanja politične znanosti se konča z izpostavitvijo štirih točk, ki so pomembne za politično znanost. Vprašanja *kdo, kje, kako in zakaj* so tista vprašanja, ki omogočajo razumevanje značilnosti političnega vedenja, kljub temu, da se je potrebno že na začetku odpovedati idealu enotnega, za vse sprejemljivega odgovora nanje. Znotraj širokega polja preučevanja, se kot ključna elementa, katerima politična znanost posveča največ pozornosti, nahajata *moč* in *država*. Prva je rezultat vsakokratnih odnosov v družbi, tudi slednja pa se je skozi zgodovino spreminjala, tako da kljub navidezni enostavnosti pojma ni mogoče opredeliti popolnoma nedvoumno. Njegov osnovni namen je poimenovati teritorialno združbo, katere atributi so po Webrovi opredelitvi teritorialnost zapovedovanja oziroma centralizacija odločitev, monopol nad legitimno silo in brezosebnost zapovedovanja (str. 8). Nacionalna država, država blaginja in država načrtovanja so nekatere izmed oblik države, ki jih avtorica podrobneje predstavi, saj so ravno te odločilno vplivale na podobo sodobnih demokratičnih držav. V času, ko se zdi, da se spreminja odnos nacionalne države do njenega zunanje okolja pa vse bolj prihaja v ospredje »*multilevel governance*«, ki se odraža v kompleksnem vzajemnem učinkovanju različnih dejavnikov ne samo v sistemu znotraj države, marveč tudi v sistemih tako na lokalni kot na nadnacionalni ravni, kar je še posebej značilno za delovanje v EU (str. 11).

Po opredelitvi »*kaj je*« politična znanost in »*kaj preučuje*«, se poglavje nadaljuje z vprašanjem »*kako oziroma s kakšno metodologijo*« to počne. Na kratko se dotakne temeljnih metodoloških prvin in se nekoliko ustavi pri dilemah, ki se ob njih pojavljajo. Drugo poglavje je posvečeno eni najpomembnejših prvin sodobnih političnih sistemov. Gre za vprašanje demokratičnosti in demokracije. Demokracijo opredeljuje kot oblast iz ljudstva, oblast ljudstva in oblast za ljudstvo: izvira iz ljudstva, pripada ljudstvu in jo je treba uporabljati za ljudstvo. Dahl je demokracijo opredelil kot »*zmožnost oblasti, da v okviru politične enakosti trajno ustrezajo prioritarnim zahtevam državljanov*« (str. 34). Pri opredeljevanju ključnih konceptov in tipologiji političnih ureditev se avtorica naslanja na dela Roberta Dahla, »*klasika*« preučevanja demokracije. Prek klasifikacije različnih družbenih ureditev je prikazan razvoj do današnjih demokratičnih ureditev (poliarhije). Splošna in enaka volilna pravica je ena temeljnih predpostavk demokracije, nikakor pa še ne zadosten razlog zanjo. V sodobnem pojmovanju demokracije se namreč političnim pravicam pridružujejo še civilne in socialne pravice, ki skupaj tvorijo kompleks »*državljskih pravic*«. Te pravice so v mnogočem vezane na pojem državljanstva, česar se avtorica v nadaljevanju temeljito loti. Pojav nacije in njen razvoj ter preobrazba podložnikov v državljane je element, ki je omogočil širjenje državljskih pravic na nižje sloje prebivalstva. Pravice kot take, predvsem pa njihov obseg, se je razvijal vzporedno z razvojem družbenih ureditev. Posebna pozornost je namenjena socialni državi (welfare state), ki se nanaša na pravico državljanov, da si zagotovijo določeno življenjsko raven, ki je neodvisna od njihovega položaja na trgu (str. 45). Toda kljub razvoju demokratičnih političnih sistemov in uveljavitvi z njimi povezanih državljskih pravic je mnogo svetovnih ureditev še vedno izven demokratičnega okvirja. Če je demokracija opredeljena kot ureditev, v katero so vključene politične institucije, ki so dolžne polagati račun pred državljani, pa imamo, ko gre za odsotnost takšnih institucij, opraviti z nedemokratičnimi ureditvami, ki so bile in so tudi še dandanes večinske med ureditvami, kakršne vladajo v večini držav sveta in kakršnim se podreja večina prebivalcev sveta (str. 49). Avtorica opredeli razliko med različnimi nedemokratičnimi ureditvami, začevši z avtoritarno ureditvijo, ki ji sledi totalitarna ureditev, poglavje pa se konča s tradicionalnimi ureditvami. Družbeni sistemi seveda niso statična kategorija, nenehno se namreč prilagajajo tako zunanjim vplivom kakor tudi notranjim težnjam in neravnovesjem. Zato je proces demokratizacije sistemov oziroma demokratična tranzicija eden tistih pojavov, ki zaslužijo podrobnejšo osvetlitev. Kot ključne dejavnike, ki vplivajo na demokratizacijo avtorica opredeljuje modernizacijo ter politično kulturo. Poglavje se zaključuje z vprašanjem o sodobnih izzivih v demokraciji. Če je za preteklost veljalo, da se demokracija in spoštovanje državljskih pravic zagotavlja predvsem v okviru nacionalne države, pa se s pojavom globalizacije razmerja spreminjajo. Vprašanje državljanstva, kot temeljne kategorije, potrebuje novo osmišljenje, razmisliti je potrebno tudi o napetostni med posameznimi načeli, na katerih temelji demokracija.

Kljub demokratični ureditvi in zagotavljanju pravic ter zmožnosti sodelovanja pri odločitvah vsem državljanom, se le-ti svoje pravice poslužujejo zelo selektivno in zelo različno. Temu vprašanju je posvečeno poglavje o politični participaciji, za katero avtorica trdi, da je selektivna, saj število državljanov, ki so udeleženi v politiki, ni le omejeno, marveč so nekatere skupine udeležene bolj kot druge (str. 63). Rush participacijo definira kot »*vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije*« (str. 64). Empirične raziskave področja so poskušale razjasniti predvsem *kdo*, *koliko* in *zakaj* participira. Del odgovora ponuja že Milbrath, ki s svojo klasifikacijo razmejuje predvsem »*količino*« participacije. Intenzivnost in način se spreminja, odvisen je v veliki meri od družbenega položaja, politične neenakosti. Poleg konvencionalnih načinov sodelovanja v družbi pa so se v zadnjih desetletjih močno razširili tudi nekonvencionalni načini participiranja, ki se močno razlikujejo med različnimi družbenimi skupinami. Pri vprašanju »*zakaj*« participacija je avtorica izpostavila prisotnost postmaterialističnih vrednot v družbi, ki so posameznika sprmenile iz »*materializiranega*« državljana v politično ozaveščenega člana politične skupnosti z večjimi zahtevami po sodelovanju.

Državljan pa v političnem procesu najpogosteje ne sodeluje kot atomiziran posameznik, temveč preko različnih skupin. Le-te se med seboj v mnogočem razlikujejo, med drugim tudi po organiziranosti, številu članstva, naravi interesov, ki jih zastopajo ter tudi relaciji, ki jo imajo do države, saj so nekateri zaradi svoje dobre organiziranosti in posedovanja ekspertnega znanja vključeni v stabilne odnose usklajevanja z državo, ki se pogosto členijo v neokorporativistične oblike (str. 89). Avtorica obravnava različne skupine ter njihove iz tega izhajajoče družbene funkcije. V povezavi s predstavljanjem interesov sta prikazana pojma pluralizma in neokorporativizma, analizirani so tudi vzroki, ki so pripeljali do specifične konstelacije družbenih interesov ter posledice, ki jih le-to prinaša. Poleg interesnih skupin pa so ključni oblikovalci politične stvarnosti politične stranke. Njim je posvečeno peto poglavje, kjer opredelivti strank in njihovih vlog sledi njihovo razvrščanje v ideološke družine. Poglavje se dotika tudi znotraj strankarskega tekmovanja, posega pa tudi na področje vpliva družbenih cepitev na strankarski sistem. Kot idealno tipske cepitve definira štiri, izmed katerih sta dve produkt nastajanja nacionalne države (cepitve središče – periferija, ter država – *Cerkev*), dve pa sta proizvod industrijske revolucije (mesto – podeželje, kapital – delo).

Sodobne demokracije so zaradi svoje velikosti nujno predstavniške demokracije. Različni interesi, so predstavljeni v parlamentu. Vendar parlament ni odsev družbe, saj se njegova struktura v marsičem razlikuje od strukture v družbi, predvsem pa gre za opredelitev, »da je sleherni član parlamenta predstavnik cele nacije in opravlja svoje naloge brez mandatne obveznosti«. To načelo nevezanosti mandata je prisotno v domala vseh ustavah demokratičnih držav. Ključnim opredelitvam predstavništva sledi pregled zgodovinskega razvoja parlamentov in parlamentarizma, ter pregled tipologij predstavniških teles (enodomnost *versus* večdomnost).

V zaključnem poglavju sledi pogled na »večnivojsko vlado« (multilevel governance), ki predstavlja odmik od klasičnega pojmovanja nacionalne države. Politična znanost je primorana širiti svojo pozornost iz državne tudi na poddržavno (subnacionalno) in nadnacionalno raven. Zaradi različnih igralcev, ki se pojavljajo na prepletajočih si nivojih, različne intenzivnosti njihovih medsebojnih odnosov težko govorimo o enotni formi, javne politike se med seboj namreč izredno razlikujejo. Avtorica opredeli in predstavi tipe politik. Na kratko se loti tudi pregleda ključnih faz javnopolitičnega procesa ter značilnosti javnopolitičnih omrežij. V zadnjem delu se avtorica dotakne tudi kompleksne tematike Evropske unije in z njo povezanim procesom *evropeizacije*. Slednjega definira kot »poglavitni primer kompleksnega procesa odstranjevanja notranjih meja in risanja novih meja navzven. Spremljamo lahko tako proces izgradnje evropskih institucij, kot njihove učinke na notranjo politiko«.

Slovenski izdaji knjige je na koncu dodana spremna beseda Igorja Lukšiča, ki obravnavano tematiko osvetli še z zornega kota Slovenije. Tematika, ki je skozi knjigo prikazana iz perspektive različnih evropskih držav, je v tem delu nadgrajena z izkušnjo Slovenije, kar bo slovenskemu bralcu omogočalo lažje razumevanje obravnavane tematike in vpliva posameznih procesov na slovensko družbo. Ta del sledi tematski zasnovi osrednjega dela knjige. V prvem delu predstavlja razvoj politične znanosti v Sloveniji, nato pa se loteva pogleda na slovensko državo s perspektive interesov, politike in morale ter značilnosti političnih strank in političnega predstavništva. Prikazana je evolucija iz nekdanjega socialističnega sistema v sedanjo demokratično ureditev.

Knjiga je napisana v logičnem sosledju tematik, ki na razumljiv način omogočajo »informativni« vpogled v politično znanost, saj prinaša nekakšen pregled področja politologije. Delo je zasnovano kot učbenik, saj se na koncu vsakega poglavja nahaja seznam ključnih izrazov, seznam priporočene dodatne literature ter nekaj vprašanj za preverjanje pridobljenega znanja in razumevanja. Zato bo knjiga dobrodošlo gradivo za študente politologije, nenazadnje pa tudi za druge študente družboslovnih usmeritev in širšo javnost, ki jo zanima politična znanost oziroma politika kot predmet znanstvenega preučevanja.

Izpostaviti je potrebno še en prispevek, ki ga prinaša slovenska izdaja knjige *Temelji politične znanosti*. Strokovni jezik na področju politologije v Sloveniji je na nekaterih mestih neenoten,

zaradi česar se pogosto uporabljajo angleški izrazi. V obravnavani knjigi pa so vsi strokovni termini prevedeni v slovenščino, kar sicer na trenutke zveni nekoliko okorno, vendar pa tovrstno delo zagotovo predstavlja dobro izhodišče za nadaljnjo strokovno razpravo in oblikovanje konsenza o slovenskem izrazoslovju na polju politične znanosti, čemur bo potrebno v prihodnosti posvečati veliko pozornost.

Maša Filipović

**Miroljub Ignjatović: Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile. Ljubljana: Založba FDV, zbirka Znanstvena knjižnica, 2002
242 strani (ISBN: 961-235-089-2), 3.200 SIT**

Za današnji čas nekateri analitiki uporabljajo pridevnik fluidna moderna (Bauman) ali pa pravijo, da živimo v družbi tveganja (Beck). Ti opisi današnje družbe ponazarjajo, kar mnogi avtorji menijo, da je glavna značilnost današnjega časa - to je negotovost. Danes naj bi bil vsak posameznik soočen z množico izbir, brez vodila, katera izbira je prava, brez trdne opore in brez oprijemljivih identifikacijskih središč. Delo, ki je v preteklosti predstavljalo močno identifikacijsko točko za posameznika, ter hkrati posamezniku dajalo tudi eksistenčno varnost, postaja, tako kot ostale stvari v družbi, vedno bolj polno tveganj in negotovosti. Te spremembe na trgu delovne sile lahko povežemo tudi s konceptom fleksibilizacije trga delovne sile oziroma s pojavom fleksibilne zaposlitve. Tako Bauman pravi, da je fleksibilnost današnji slogan, ki na trgu delovne sile označuje »konec zaposlitve, kot smo jih poznali«, in oznanja zaposlitve za določen čas, brez pogodb ali začasnimi pogodbami, zaposlitve brez vgrajene varnosti in z določilom »do nadaljnjega«. Delovno življenje je tako danes nasičeno z negotovostjo (Bauman 2000: 147).

Fleksibilizacija kot pomembna družbena sprememba, ki se ne tiče le trga delovne sile, ampak vpliva tudi na družbo kot celoto ter njene segmente (kot je družina) oziroma na vsakega posameznika v njej, je tudi osrednja tema monografije Miroljuba Ignjatovića. Monografija je nastala na podlagi doktorske disertacije, narejene pod mentorstvom Ivana Svetlika, in za katero je avtor dobil na Fakulteti za družbene vede tudi fakultetno priznanje za najboljši doktorat v letu 2002. Avtor dela je zaposlen kot znanstveni sodelavec na Centru za proučevanje organizacij in človeških virov, na Fakulteti za družbene vede.

O delu oziroma zaposlitvi bi lahko govorili z dveh vidikov: makro in mikro perspektive. Tako iz mikro perspektive lahko opazujemo pomen dela za posameznika, za njegovo preživetje, kot identifikacijsko središče, kot vir samouresničevanja, vir stresa, itd. Po drugi strani pa ga lahko opazujemo z makro vidika in analiziramo, kako spremembe na trgu delovne sile vplivajo na spremembe v družbi (in obratno). Pričujoča knjiga obravnava spremembe na trgu delovne sile in procese fleksibilizacije predvsem z njihove makro perspektive, vendar pa tudi mikro pogled ni izpuščen. Tako avtor v prvem delu knjige zariše okvir, znotraj katerega se je sploh razvijal sodobni trg delovne sile (tj. sistem socialne varnosti in države blaginje). Avtor obravnava predvsem evropske trge delovne sile, katere na podlagi kriterijev, kot so demografske značilnosti trga delovne sile, izrabe delovne sile in strukture brezposelnosti, razdeli v štiri modele. Na podlagi te razvrstitve avtor ugotavlja, da v Evropi obstajata dva idealnotipska modela delovanja trga delovne sile, in sicer fleksibilni model (kamor spadajo Danska, Velika Britanija in Nizozemska) ter tradicionalni ali industrijski tip trga delovne sile (sem spadajo Irska, Portugalska in Slovenija), medtem ko se ostale države umeščajo med oba idealna tipa, in sicer v kontinentalni (Belgija, Nemčija, Avstrija, Luksemburg, Francija, Švedska, Finska) in mediteranski tip (Grčija, Italija, Španija).